Problemi sjevernog Jadrana 8 (2003), str. 281-288

Prikaz

Primljeno: 20. 06. 2001.
Prihvaćeno za tisak: 04. 11. 2003.

HRVATSKI 'S ONE BANE MORA'

(O rječnicima moliškohrvatskih govora Kruča i Mundimitra)

Walter Breu – Giovanni Piccoli u suradnji sa Snježanom Marčec: Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce, Campobasso, 2000.

Agostina Piccoli – Antonio Sammartino: Dizionario dell' idioma croato-molisano di Montemitro – Rječnik moliškohrvatskoga *govora Mundimitra*. Sastavljanje i priređivanje fonološkoga i hrvatskoga dijela Snježana Marčec – **Mira Menac-Mihalić**, Fondazione "Agostina Piccoli" - Matica hrvatska, Montemitro – Zagreb, 2000.

Za svoje pretke moliški Hrvati kažu da su došli *s one bane mora* misleći pritom na svoju staru domovinu na hrvatskoj obali Jadranskoga mora. Promijenimo li točku gledišta, *s one bane mora*, u Italiji, već pet stoljeća žive potomci tih istih doseljenika, a govore svojim materinskim jezikom – hrvatskim. Činjenica da se hrvatskim idiomima osim u Hrvatskoj govori i izvan njezinih granica u jezikoslovlju je, a osobito u kroatističkoj, ali i stranoj dijalektologiji nezaobilazna. Potvrđuju to, osobito u novije doba, sve brojnija dijalektološka istraživanja i opisivanja hrvatskih idioma u, primjerice, Austriji, Slovačkoj, Rumunjskoj, Mađarskoj, Italiji. Unutar te je znanstvene dijalektološke djelatnosti posebno važna dijalekatska leksikografija. Osobito je to tako u kontekstu globalizacijskih procesa i utjecaja suvremenoga života, odnosno u kontekstu opasnosti od izumiranja tzv. 'malih jezika', kada je potreba da se riječi nekoga idioma popišu i opišu kako bi se sačuvale od zaborava sve veća. Stoga je objavljivanje dvaju moliškohrvatskih rječnika – jednoga s naslovom *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*, a drugoga s naslovom *Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*, koji su predmet ovoga prikaza, od neprocjenjive važnosti za očuvanje moliškohrvatskoga idioma, za njegovo normiranje i standardizaciju čemu moliški Hrvati teže, ali i za njegova daljnja proučavanja.

Današnji su moliški Hrvati potomci onih Hrvata što su se potkraj 15. i u 16. stoljeća bježeći pred Osmanlijama iselili iz zaleđa Makarskoga primorja i naselili u južnoj Italiji, u pokrajini Molise. Njih oko 2500, što je upola manje nego prije stotinjak godina, danas živi u tri sela: Kruču (Acquaviva Collecroce), Mundimitru (Montemitro) i Filiču (San Felice). U ta se tri sela već stoljećima govori *na našo*, odnosno specifičnim moliškohrvatskim idiomom koji je, premda stoljećima odvojen od matičnoga jezika Hrvata u Hrvatskoj, do danas ostao, iako znatno izmijenjen pod utjecajem talijanskoga jezika, i to na svim je-

zičnim razinama, prepoznatljiv dijalekt hrvatskoga jezika za koji je dosadašnjim istraživanjima utvrđeno da je štokavski ikavski (npr. *što, zašto, nevista, lito, živit*) štokavskoga tipa (npr. *prišt, štap*) s elementima čakavštine (npr. *malin, malinar, crikva, vazet*). Neki ga autori zbog čakavskoga udjela nazivaju i *štokavsko-čakavskim*. Stoga rječnici koje ovom prigodom predstavljamo idu u red onih rječnika koji pridonose dijalekatskoj leksikografiji i poznavanju hrvatskih dijalekata i izvan granica Republike Hrvatske.

Popisi stanovništva jasno pokazuju kako se broj moliških Hrvata od početka 20. st., a osobito posljednjih nekoliko desetljeća drastično smanjivao. Tako je, primjerice, 1951. godine broj stanovnika u Kruču iznosio 2250, u Filiču 1727, a u Mundimitru 906 stanovnika. Godine 1991. taj je broj upola manji i u Kruču iznosi 882 stanovnika, u Filiču 910, a u Mundimitru 576 stanovnika. Tomu je, između ostaloga, pridonijelo i iseljavanje stanovništva u veće gradove i inozemstvo radi školovanja i zaposlenja. Broj se govornika moliško-hrvatskoga u takvoj situaciji također smanjivao, tim više što dugo vremena nije bilo organizirane brige za njegovo očuvanje. Agostina Piccoli, nažalost pokojna, profesorica hrvatskoga jezika koja je svoju ljubav prema rodnome kraju nadogradila društvenom angažiranošću i znanstvenom obradom svoga materinskoga jezika u jednome od svojih posljednjih radova piše da se pravi broj govornika moliškohrvatskoga idioma ne zna, indirektno upozoravajući da je on manji od broja stanovnika. S obzirom na takvo stanje te na sve jači utjecaj talijanskoga jezika i njegovih dijalekata, osobito abručkih i moliških, ali i na stoljetnu odvojenost od matičnoga jezika u svojoj staroj domovini Hrvatskoj, moliškohrvatski je sve više mijenjao svoju strukturu, a smanjenjem broja govornika, te sve češćim prelaskom hrvatskih riječi u pasivni sloj prijetila mu je opasnost nestajanja. Čini se, stoga, da su istraživanja moliškohrvatskoga idioma u posljednjih dvadesetak godina i u Hrvatskoj, i u Moliseu, a i drugdje, poduzeta u posljednji trenutak. Rezultati su tih istraživanja i rječnici koje ovom prigodom predstavljamo.

Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce autora Waltera Breua i Giovannija Piccolija te njihove suradnice, nažalost preminule, hrvatske dijalektologinje Snježane Marčec objavljen je u Campobassu 2000. godine uz potporu Kulturne udruge "Naš grad". Veliki je doprinos Snježane Marčec u izradi ovoga rječnika, konkretno u sastavljanju i priređivanju njegova standardnojezičnoga hrvatskoga dijela, potvrda znanstvenoga interesa i brige hrvatskih jezikoslovaca za jezična pitanja hrvatskih manjina u svijetu.

Rječnik je mjesnoga govora Kruča nastao na temelju diplomskoga rada, zapravo rječnika, Giovannija Piccolija naslovljena *Lessico del dialetto di Acquaviva Collecroce* iz 1967. godine koji sadrži 2664 riječi. Današnji Rječnik sadrži oko 5000 natuknica do kojih se došlo daljnjim terenskim istraživanjima, a kao posebnu vrijednost autori ističu bilježenje riječi kojima je prijelazom u pasivni sloj prijetio nestanak. Na koncepciju je rječnika osobito utjecala dvostruka provenijencija moliškohrvatskoga idioma kojega autori imenuju terminom *slavisano*, stegnutim oblikom sintagme *slavo molisano*, ne praveći time razliku prema terminima *croato molisano* i *na-našu*. Autori ističu da je to dalmatinski dijalekt XV.-XVI. st.,

vjerojatno iz doline Neretve, i talijanski jezik i njegovi dijalekti (utjecaj kojih je osobito snažan na leksičkoj razini). Stoga prijevodi svih natuknica na talijanski, hrvatski, a prevedene su i na njemački jezik, te dodatne obavijesti uz neke natuknice o njihovu pojavljivanju u hrvatskim i talijanskim dijalektima s čestim potvrdama iz različitih rječnika, upućuju i na njihovu provenijenciju.

Posebno treba istaknuti da je uz rječnik objavljena i gramatika mjesnoga govora Kruča. Opisana je, naime, fonologija i morfologija mjesnoga govora Kruča što je još jedan veliki doprinos očuvanju, ali i normiranju i standardizaciji moliškohrvatskoga idioma čemu moliški Hrvati teže, te proučavanju hrvatske dijalektologije uopće.

Prvi dio ovoga djela čini *Vodič za uporabu rječnika,* a započinje tumačenjem ortografije i znakova fonetske transkripcije primijenjene u rječniku (u transkripciji se koristi međunarodno znakovlje IPA-e). Predstavljena je zatim generalna struktura rječnika, pa unutrašnja makrostruktura riječi, mikrostruktura dijelova riječi, uporaba gramatičkih odrednica riječi, povijesnih, kulturoloških i lingvističkih odrednica, te sustav upućivanja jedne riječi na drugu. Na kraju je za čitanje rječnika neophodan popis kratica i simbola. *Vodič* je, zapravo, prikaz metodoloških načela temeljem kojih je rječnik pisan, a svojim je grafičkim oblikovanjem, osobito u oprimjerenju strukture rječnika, od velike pomoći i onima koji ne znaju talijanski jezik kojim je pisan.

U drugome se dijelu (str. 3-384) nalazi sam rječnik koji čini oko 5000 abecednim slijedom poredanih natuknica. Natuknice pripadaju općeuporabnome leksiku, a zastupljeno je i nešto stručnih naziva, toponima i osobnih imena. U najvećoj su mjeri zastupljeni leksemi vezani uz svakodnevni život i običaje: poljodjelstvo, stočarstvo, tkalačku djelatnost, kućanstvo, obiteljske odnose, ljudske osobine i ljudsko tijelo, biljni i životinjski svijet, dječje igre, religiju, ženidbene i blagdanske običaje itd. Dobro su zastupljeni toponimi, te osobna imena. Evo samo nekoliko primjera: *nož do rala* 'crtalo, nož *(na plugu)*', *ral* 'ralo, plug', *mbrava* 'mrav', *kanja* 'tkalački stan', *ščera* 'kći', *ljud* 'muškarac', *čeljada* 'ljudi', *krijatura* 'dijete', *kjanda do ruke* 'dlan', *lastavica* 'leptir', *Bošča* 'Božić', *vijija* 'dan uoči blagdana; Badnjak', *jutarak* 'utorak', *nelja dan* 'tjedan, nedjelja dana', *neba* 'nebo', *pas babin* 'duga', *kukjarinič* 'žličica', *črišnja* 'trešnja', *miš do zidi* 'šišmiš', *muka* 'brašno', *televizjona* 'televizija', *gozja za štrivat* 'glačalo', *jigla* 'igla', *Uzma* 'Uskrs', *hjur* 'cvijet', *namurat sa* 'zaljubiti se' ...

Struktura je rječničke natuknice precizno razrađena u *Vodiču,* a u ovome se dijelu dosljedno i precizno primjenjuje. Uz svaku se natuknicu u uglatim zagradama nalazi njezina fonetska transkripcija iza koje slijede gramatički podatci. Tako se, primjerice, uz imeničku natuknicu nalazi oznaka roda, ponekad i broja, morfem G jd. s fonetskim zapisom toga oblika ako je drukčiji naglasak, morfem N mn. i G mn. također s fonetskim zapisom ako je naglasak tih oblika drukčiji (npr. **daž** [da3] *m* <dažda [da:'3d^{a}], *pl* -e> ◆ pioggia *f* • kiša •• Regen ♣ **daž do spuži** ['da3 do spu'3i] 'pioggia per lumache, pioggerellina con il sole scoperto'; **greda daž** [gre:'d^{a} 'da3] 'sta per piovere' // *RHJ arc. lett.* ďažd; cfr. *cr. dial.* daž.). Uz glagolsku se natuknicu u infinitivu bilježi oznaka konjugacijskoga tipa, pripadnosti prelaznim, neprelaznim ili povratnim glagolima, oznaka vida, prema

potrebi i oblik 1. l. jd. prezenta s fonetskim zapisom, a na kraju je i uputnica na vidski parnjak (npr. **vazet** [va´zet] e_2~a_2*tr pf* <vamjam ['vamjam]*, ppa* vaza ['vaza]*, f* vazala ['vaza-l^a]> ◆ prendere • ùzēti <ȕzmēm> •• nehmen // *Reš. (1997 : 163) vàzēti, vȃmem; Čak.* vaz-ẽst/vazẽt; *Čak.* vazīm̏at *ipf;* → *var* **vast** *(nell'inf)*, **vamit** *rar;* → **vazimat** *(solo nell'inf e ppa)*, **vamivat** *ipf.*). Pridjevima je određena pripadnost određenom ili neodređenom vidu (uputnicom se upućuje na suprotan oblik), a donosi se i oblik N sg. ž. r. s fonetskim zapisom budući da se pridjevske natuknice redovito donose u kanonskome obliku – N sg. m. r. (npr. **zelan** [ze'lan] *a pred* <-a [zele:'n^a]> ◆ verde • zèlen <zelèna> •• grün // *syn* **vèrd;** → **zeleni** *a.*). Gramatičke se napomene, naravno, donose i uz zamjenice, brojeve, prijedloge, glagolske priloge, augmentative, deminutive itd. Iz navedenih se primjera vidi da nakon gramatičkih odrednica slijedi posebnim simbolima označen prijevod na talijanski, hrvatski i njemački jezik, a neki leksikografski članci sadrže sintagme, frazeme, poslovice (i ovdje je važan fonetski zapis jer omogućuje potpuniji uvid u akcentuaciju i izgovor), zatim povijesne, kulturološke, lingvističke i etimološke odrednice, te uputnice na varijante, sinonime i sl.

Rječniku su dodana i tri popisa riječi (*Italiano→ na-našu, Croato → na-našu, Tedesco→ na-našu*), ustvari prijevoda talijanskih, hrvatskih i njemačkih ekvivalenata rječničkih natuknica sada na moliškohrvatski, što olakšava služenje rječnikom govornicima tih triju jezika.

U trećemu je dijelu (str. 385. – 420.) gramatički opis mjesnoga govora Kruča. Opisana je fonetika i fonologija (vokali, konsonanti, akcentuacija), a morfološki opis sadrži deklinaciju imenica, pridjeva i zamjenica, te od glagolskih kategorija glagolski vid, glagolska vremena, konjugaciju, i podjelu glagola po morfološkim vrstama. Time se stječe uvid u fonološke i morfološke značajke kručkoga govora i omogućuje njegova usporedba s ostala dva moliškohrvatska govora, ali i usporedba na razinama višim od mjesnoga govora.

Posljednje poglavlje čine u dijalektologiji nezaobilazni ogledi govora i podatci o informatorima. Dva su ogleda govora iz Kruča te jedan iz Mundimitra prevedeni, i to dva na talijanski, a treći (iz Kruča) i na standardni hrvatski i na talijanski jezik. Ti se tekstovi mogu smatrati i svojevrsnim rječničkim i gramatičkim egzemplifikacijama, no šteta je što nisu akcentuirani jer bi u slučaju da jesu dali mogućnost promatranja akcentuacije toga mjesnoga govora i na razinama višima od riječi.

Nedugo nakon objavljivanja rječnika moliškohrvatskoga govora Kruča objavljen je rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra. Naslov je ovoga rječnika dvojezičan, hrvatski i talijanski, a na hrvatskome jeziku glasi: ***Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra.*** U tome je naslovu nekoliko bitnih odrednica. Termin *moliškohrvatski govor* podrazumijeva onaj lingvistički sustav kojim govore Hrvati u tri sela u talijanskoj pokrajini Molise, u koju su se doselili koncem 15. i početkom 16. stoljećima bježeći pred Osmanlijama iz svoje domovine Hrvatske. Naslovom je precizirano i da je rječnikom obuhvaćen leksik samo jednoga moliškohrvatskoga sela – Mundimitra, što s jedne strane

indirektno potvrđuje u literaturi već spominjanu razliku u govoru Mundimitra (Montemitro), Kruča (Aquaviva Collecroce) i Filiča (San Felice), i to na svim jezičnim razinama pa i na leksičkoj, a s druge strane potvrđuje da je radi potpunoga opisa, a zatim i standardizacije i normiranja moliškohrvatskoga idioma potrebno istražiti i opisati govor svih triju moliškohrvatskih sela. *Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra* veliki je doprinos tomu.

Zamisao je i poticaj za izradu ovoga rječnika dala, danas nažalost pokojna, Agostina Piccoli – moliška Hrvatica, profesorica hrvatskoga jezika čija je osobna i znanstvena preokupacija bila očuvanje jezika moliških Hrvata. Tomu je posvetila i svoj znanstveni rad i društveni angažman svjesna da je posljednji trenutak za pokretanje čitava niza aktivnosti s ciljem očuvanja toga u slavenskome svijetu specifičnoga idioma. Sjetimo se i ovom prigodom njezinih važnijih radova: *Prolegomena za rječnik govora Montemitra* (Filologija, knj. 22-23, Zagreb, 1994., str. 95-99), *Fonološki prikaz govora u Montemitru* (Hrvatska obzorja, br. 4, Split, 1995., str. 877-896) te posmrtno objavljen *Prelazak riječi u pasivni sloj u govoru moliških Hrvata* (Filologija, knj. 30-31, Zagreb, 1998., str. 501-507). Leksikografska građa koju je Agostina Piccoli prikupljala petnaestak godina, a do 1994. godine činilo ju je oko 5000 riječi, temelj je *Rječnika moliškohrvatskoga govora Mundimitra.* Budući da ju je prerana smrt spriječila u realizaciji toga projekta, njezino su djelo, slijedeći postavke koje je iznijela u radu *Prolegomena za rječnik govora Montemitra*, dovršile njezine kolegice iz Hrvatske i njezin suprug Antonio Sammartino. I na ovome mjestu treba istaknuti nemjerljiv doprinos u izradi ovoga rječnika dviju hrvatskih dijalektologinja: sada nažalost pokojne profesorice Snježane Marčec iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu, te dr. sc. Mire Menac-Mihalić s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. One su izradile hrvatski dio rječnika i fonetsku transkripciju moliškohrvatskoga govora, a uz njihovu je pomoć razrađena i rječnička koncepcija. Ne čudi, stoga, što se i njihova imena nalaze na unutrašnjoj naslovnici ovoga izdanja. U određivanju fonetske vrijednosti mundimitarskoga govora surađivao je prof. dr. sc. Damir Horga. Time je ovo djelo i potvrda u posljednje vrijeme sve življe i plodonosnije kulturne i znanstvene suradnje između Hrvatske i njezine manjine u talijanskoj pokrajini Molise, što je i pravi način da se moliškohrvatski idiom znanstveno obradi, dakle popiše i opiše, kako bi se kao neprocjenjivo nacionalno i kulturno blago moliških Hrvata sačuvao za buduće generacije. Prerani je odlazak Agostine Piccoli i Snježane Marčec stoga težak udarac našemu jezikoslovlju, osobito dijalektologiji, a treba vjerovati da će njihov rad biti poticaj za daljnja istraživanja moliškohrvatskoga idioma.

Pišući o prelasku riječi u pasivni sloj u govoru moliških Hrvata (Filologija, 30-31, Zagreb, 1998., str. 501-507) A. Piccoli upozorava: "Leksik je svakako najugroženija jezična kategorija kad je riječ o nestajanju jednoga dijalekta. Isključivo i potpuno usmena tradicija te produženo školovanje na talijanskom jeziku uvjetovali su brzo opadanje jasne svijesti o asimilaciji i izostanak potrebe očuvanja starog jezika, pa tako i vokabulara. Bitan je činitelj propadanja leksika naravno i vjekovna izoliranost od matičnog jezika Hrvata u Hrvatskoj,

staroj domovini." Razlozi su za sastavljanje rječnika bili, dakle, i više nego dovoljni, tim više što, osim nekoliko pokušaja, rječnika u kojemu bi govor moliških Hrvata bio sustavno popisan i opisan nije bilo. Stoga je objaljivanje ovoga rječnika, uz nešto prije objavljeni rječnik kručkoga govora, veliki doprinos očuvanju moliškohrvatskoga idioma, ali i proučavanju hrvatskih dijalekata.

Na prvih se dvadesetak stranica *Rječnika moliškohrvatskoga govora Mundimitra* iznose, hrvatskim i talijanskim jezikom napisana, metodološka polazišta na temelju kojih je prikupljana i opisivana građa te objašnjenja i upute koje olakšavaju uporabu rječnika, a odnose se na njegovu strukturu i koncepciju, strukturu natukničkoga članka i način njegove leksikografske obrade, upotrijebljene kratice i simbole, grafički izgled natukničkoga članka te ostale napomene koje olakšavaju služenje rječnikom. Vrijednost je ovoga dijela *Rječnika* i u tome što se iz njega mogu iščitati osnovne jezične značajke mundimitarskoga govora, osobito na fonološkoj i morfološkoj razini. Tako, primjerice, saznajemo da moliškohrvatski mundimitarski idiom ima 32 fonema (5 samoglasnika i 27 suglasnika) koji u ovome djelu dobivaju i svoj pismeni oblik – grafeme, čime je govornicima toga idioma omogućena i pismena komunikacija. Suglasnici se većinom poklapaju s onima iz hrvatskoga standardnoga jezika, uz neke posebnosti: primjerice, afrikata 3 zvučni je parnjak afrikati **c**; postoji samo jedan par palatalnih afrikata: **č** i **ǯ**; uz **ń** i **ĺ** palatalni su **ḱ**, **ǵ** i **ť**, itd. Refleks je jata **ikavski**, a infinitiv završava na **–t** ili **–tj.** U govoru su česta ispadanja završnih suglasnika i nenaglašenih samoglasnika. Akcenatski sustav ima četiri akcenta (kratkosilazni, dugosilazni, kratkouzlazni, dugouzlazni). U zadnjem se slogu i u jednosložnim riječima dugosilazni često u govoru realizira kao akut, a ističe se i da "jedna riječ u jednome izričaju može imati dva naglaska". U određenim pozicijama može doći do prijelaza **v > f** (npr. *sfiča*), česta je prejotacija inicijalnoga **i** (*jist, jimat, jime*), no te se pojave u Rječniku ne bilježe. U *Uvodnoj riječi* Antonio Sammartino ističe da je Rječnik koncipiran i sastavljen, a leksikografski korpus proširen na temelju osnovnih postavki što ih je A. Piccoli iznijela u već spomenutu članku *Prolegomena za rječnik govora Montemitra.* U članku je upozorila na probleme u izradi rječnika govora koji je stoljećima izložen inojezičnome utjecaju doživio promjene na svim jezičnim razinama, a osobito na leksičkoj. Osobitu je pozornost stoga posvetila prikupljanju leksema koji su pali u zaborav ili su se upotrebljavali sve manje, a kako cilj nije bio popisati samo arhaičan leksik, nego leksikografski prikazati i suvremeni govor, istraživanje je trebalo nastaviti u tome pravcu. Stoga je kao poseban problem istaknula pitanje unosa riječi iz talijanskoga jezika i abručko-moliških dijalekata. Prema tim je, dakle, smjernicama nastavljen rad na prikupljanju građe pa A. Sammartino ističe: "Osobitu sam pozornost posvetio riječima koje postupno nestaju iz uporabe, ne gubeći iz vida zanimljivu evoluciju koju je naš jezik doživio pod utjecajem talijanskoga standarda i u dodiru sa susjednim talijanskim dijalektima." Evo nekoliko primjera koji to potvrđuju: *dlite* 'dlijeto', *lokua* 'lokva', *smrčka* 'smreka', *sliz* 'sljez', *kozlak* 'maslačak', *krosna* 'uzdužne nosive grede na tkalačkom stanu', *preja* 'pređa', *lavdica* 'tkalački čunak', *dotj* 'doći', *rivat* 'stići, doći', *dečidit* 'odlučiti', *vičina* 'susjeda', *meštar*

'učitelj', *sriča* 'sreća', *sfortuna* 'nesreća', ... Rječnik je, dakle, rezultat težnji da se sačuva moliškohrvatsko jezično blago, da se zaustavi siromašenje toga idioma, ali i da se donese leksički fond koji će biti realna slika stanja na terenu sa svim izmjenama koje je taj govor tijekom vremena doživio. Inače, u Rječniku su najzastupljeniji leksemi vezani uz svakodnevni život, običaje i kulturu, a osobna se imena (npr. *Brijel* 'Gabrijel', *Čija* 'Lucija', *Jandrej* 'Andrija', *Jurena* 'Irena', *Kola* 'Nikola', *Milj* 'Emil', *Mate*), obiteljski nadimci (npr. *Čanetine, Jadručine, Lukine, Marceline, Škavunove*) te više od dvije stotine toponima (npr. *Dolac, Drage, Fos Škavunov, Fundica do vrazi, Fundica Marijina, Gradina, Guvno Tomasin, Izer,Po smokuin, Potok, Selo, Za crikuom, Zid do Sta Luce, Ždrila*) donose i u zasebnim popisima u posljednjemu dijelu ovoga izdanja.

U drugome je dijelu (str. 3 – 184) moliškohrvatski rječnik. Čine ga abecednim slijedom poredane natuknice obrađene na način uobičajen za takva jezikoslovna djela. Svaki natuknički članak ima ove dijelove: natuknicu, fonemsku transkripciju, gramatičku odrednicu, morfološki dio, definiciju na talijanskome i hrvatskome jeziku, i na kraju primjere i druge obavijesti. Svaka je natuknica istaknuta masnim slovima, a donosi se u polaznome obliku. Za imenice je to nominativ jednine, za pridjeve nominativ jednine muškoga roda, za zamjenice nominativ, a za glagole infinitiv. Iza svake je natuknice u uglatim zagradama fonetska transkripcija koja se temelji na prethodnome opisu samoglasnika, suglasnika i naglasaka, s time što se za pridjeve i zamjenice donosi za muški i ženski rod, a kada se rabi i za srednji. Slijedi gramatička odrednica koja pokazuje funkciju koju riječ ima u govoru. Primjerice, imenicama je određen rod, pridjevima jesu li određeni ili neodređeni (a određeni se i neodređeni pridjevi navode kao posebne natuknice), a glagolima jesu li prelazni, neprelazni ili povratni te kojega su vida. Ostalim se promjenjivim te nepromjenjivim riječima navodi samo oznaka vrste riječi kojoj pripadaju. Nakon gramatičke odrednice slijedi morfološki dio. U okruglim se zagradama donosi genitiv jednine imenica i brojeva, a ponekad i neki drugi zanimljivi oblici. Pridjevima se i zamjenicama također određuje genitiv jednine, i to u muškome, ženskom i srednjem rodu (kada se rabi), a za glagolsku se natuknicu donosi 1. l. jd. prezenta i neki drugi zanimljivi oblici. Slijedi prijevod riječi na talijanski jezik ili, ako doslovan prijevod nije moguć, njezin opisni ekvivalent, a zatim prijevod riječi na hrvatski standardni jezik ili njezin opisni ekvivalent. Uz hrvatski se prijevod posebno bilježe dijalektizmi i arhaizmi kada su isti ili slični s moliškohrvatskom riječju koja je natuknica (npr. **lačan** [lȁčan, láčna] agg. indet. (láčna, -e) * affamato ** gladan, *arc. i reg.* lačan). Uz neke se natuknice nakon prijevoda iza posebnoga simbola nalaze primjeri govora (nažalost neakcentuirani) prevedeni i na talijanski (npr. **zbogom** [zbȍgom] avv. * con Dio; addio ** zbogom ◑ *es.: Čin lipi put. Poj zbogom! 'Fai buona strada (viaggio). Vai con Dio (che ti accompagni)!*), znanstvene definicije, najčešće su to latinski nazivi za riječi iz botanike i zoologije, (npr. **čitrun** [čitrûn] m. bot. (čitrúna) *anguria ** lubenica ◑ *(Citrullus vulgaris)*; **čičamiš** [čičàmiš] m. zool. (čičamiša) * pipistrello ** šišmiš ◑ *(Pipistrellus kuhlli)*), i druge informacije.

Rječnik sadrži i *Indeks talijanski/moliškohrvatski* i *Indeks hrvatski/moliškohrvatski*, odnosno popis talijanskih i hrvatskih standardnojezičnih inačica moliškohrvatskih natuknica, koji izvornim govornicima tih jezika omogućuju lakše pronalaženje moliškohrvatskih riječi, ali i omogućuju bolji uvid u jezično bogatstvo toga govora. Tako u hrvatskome indeksu možemo, primjerice, vidjeti da moliškohrvatski ima izrazito bogat leksik vezan uz čovjeka i njegove tjelesne i karakterne osobine. *Duhlaš* 'osoba koja prisluškuje', *mbičamatas* 'osoba koja stvara probleme', *mbljaskavac* 'osoba koja govori kroz zube', *kašljavac* 'osoba koja kašlje', *bruciz* 'mrzovoljna osoba', *motik* 'neuračunljiva i histerična osoba', *smrčak* 'nježna, krhka osoba', *tarapun* 'niska i debela osoba', *vihor* 'okretna, brza osoba', samo su neki od leksema kojima se imenuju osobe različitih tjelesnih i karakternih osobina.

Osim već spomenutih popisa toponima, osobnih imena i obiteljskih nadimaka, na kraju se ovoga vrijednoga izdanja nalaze tablice s brojevima, imenima dana u tjednu, nazivima različitih mjernih jedinica, tazbinskim odnosima, a na kraju je ruža vjetrova u Mundimitru. Time ovo suvremeno koncipirano i višestruko važno leksikografsko djelo postaje i koristan priručnik za sve one koji žele komunicirati, i usmeno i pismeno, na moliškohrvatskome mundimitarskome idiomu.

Dizionario croatomolisano di Acquaviva Collecroce i *Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra* višestruko su vrijedna leksikografska djela koja će biti od koristi mnogima – izvornim govornicima moliškohrvatskoga idioma, moliškim Hrvatima, jer čuvaju njihovo jezično blago i omogućuju im i usmenu i pismenu komunikaciju na materinskome jeziku i jer je njihovim objavljivanjem učinjen korak više u njegovoj standardizaciji, a jezikoslovcima jer su izvor podataka za dijalektološke, ali i druge jezične analize jednoga u slavenskim okvirima specifičnoga idioma koji tek treba u potpunosti istražiti i opisati. A činjenica da se hrvatskim idiomima osim u Republici Hrvatskoj govori i izvan njezinih granica i dalje mora biti predmetom interesa hrvatskih jezikoslovaca (i ne samo njih). Rezultate tih istraživanja očekujemo s nestrpljenjem.

Sanja Holjevac